

O LUCRARE DE MARE INTERES!

A scrie o istorie a presei mureșene este un act de mare curaj și de răspundere. Lucrarea „**Presa românească mureșeană (1910-1940)**”, elaborată de Dorin Borda, nu este o încercare, ci o reușită, iar finalizarea ei este rezultatul unei îndelungate cercetări în bibliotecile și arhivele județului, precum și în cele care au beneficiat de Legea depozitului legal între cele două războaie mondiale.

Județul Mureș-Turda, așa cum se numea la Marea Unire din 1918, din care va rezulta peste timp județul Mureș, cu reședința administrativă la Târgu-Mureș, a evoluat în condiții cu totul speciale, chiar față de cele din Transilvania. Anii antebelici au constituit o perioadă de apogeu a presei maghiare. Situația de aici ar putea fi explicată cu efectele unor legi speciale prin care populația românească nefăcând parte din populația receptă a Transilvaniei, dreptul de așezare în Cetate era îngădit. Acest lucru se întâmpla în ciuda faptului că orașul medieval și mai apoi modern era înconjurat de o salbă de localități în bună parte românești. Al doilea argument ar fi putut să fie stadiul de instrucție și educație ca efect tot al acestei consecințe, situație neconvingătoare, deoarece în Târgu-Mureș erau citite „Gazeta de Transilvania”, „Telegraful Român”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Transilvania”, publicații care aveau mulți colaboratori din zonă.

Cu toate acestea, până la Unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918, aici nu a apărut nicio publicație

românească, consecință a ignorării existenței românilor și a intereselor culturale.

În anii Dualismului Austro-ungar, stăpânirea de atunci își consolida autoritatea social-culturală și politică pe seama îngrădirii celor mai elementare și mai de preț drepturi, liberul acces la învățătură, cultură și folosirea limbii, implicit prin presă. În ajunul Primului Război Mondial periodicele mureșene oscilau între 40-50 de titluri (înțelegem prin acestea ziarele, gazetele, jurnalele, revistele, anuarele, calendarele, dările de seamă etc.). Ele scad sensibil în timpul războiului, ca apoi să se stabilească în anii administrației românești la 25-30 de titluri anual.

Astfel, noile autorități au menținut tradiția populației autohtone, impunând pentru prima dată în istoria localității, la începutul anului 1919, o publicație oficială a județului denumită „**Murăș - Turda**”, a cărei apariție data din anul 1900.

Transformările survenite prin introducerea noii administrații, accesul românilor în instituțiile administrative ale statului, înființarea liceelor, creșterea numărului intelectualilor români - funcționari, profesori, oameni de afaceri - liberul acces al românilor la cultură prin instituțiile de profil, bibliotecă, muzeu, Palat al Culturii, au dus la recuperarea în timp scurt a presei politice, de informare și cultură. Bazele au fost puse de foia economică-socială „**Ogorul**” (1920-1922); săptămânalul politic „**Mureșul**” (1922-1927, 1936-1938); foaia pentru interesele sociale și financiare ale administrației urbane „**Orașul**”, de revistele școlare, între care s-au remarcat „**Îndemnul**” (Liceul „Al. Papiu Ilarian”) și „**Șoimii**” (Liceul Militar „Mihai Viteazul”), de cele politice, dar mai sensibil datorită deselor modificări în ascensiunea partidelor la conducere și a condițiilor precare de susținere financiară, așa cum a fost în cazul publicațiilor „**Mureșul**” (organ al PNT, 1922-1928), „**Viitorul Mureșului**” (organ al Partidului Național Liberal, 1925-1926), „**Glasul Mureșului**” (organ al Partidului Național Liberal, 1934-1940), „**Mișcarea Mureșului**” (organ al P.N.L., aripa

Gh.I. Brătianu, 1936-1937), „**Drum drept**” (Partidul Național Creștin, 1936-1938) ș.a.

Literatura era agreată în aproape toate publicațiile timpului cu profil de informare și cultură. Ion Chinezu, profesor la Târgu-Mureș, colabora la „**Mureșul**”. Publicistica literar-istorică era bine reprezentată în „**Progres și cultură**”, revistă a Asociației învățătorilor (1933-1938), și, mai ales, prin încercările de promovare a literaturii prin „**Clipa**” (1936-1937), „**Jar și slovă**” (1937), „**Scânteieri**” (1938-1940).

De fapt, deceniul al 4-lea al secolului trecut în publicistică era predominat spiritul, agerimea și iscusința tânărului Vasile Netea, colaborator la aproape toate publicațiile mureșene și inițiator de gazete și reviste.

Scriind mai târziu despre cenzură, în „**Alte note - 1980**”, istoricul și publicistul făcea o mărturisire în urma truncherii unui text, scriind că „*Și cu această ocazie am făcut constatarea că după 51 de ani de scris publicistic și ziaristic n-am putut scrie liber decât 10 ani (1918-1937), în toți ceilalți scriind să fiu cenzurat de către dictaturile vremii*”. Aceștia erau anii petrecuți la Reghin și Târgu-Mureș.

Deliberat am omis două centre culturale importante prin specificul lor românesc și sășesc: Târnava Mare, cu sediul la Sighișoara - Dumbrăveni, și Târnava Mică, cu sediul la Târnăveni - Mediaș. La acesta din urmă presa românească se afirmă mult mai devreme, în anul 1910 prin foaia ocazională „**Românul târnăvean**”, apărut cu intermitențe (1910; 1913-1914; 1919; 1926; 1928; 1934-1936). Parte din aceste județe au fost încorporate la Regiunea Mureș, în anul 1960, în urma unor reorganizări administrative, rămânând apoi în județul Mureș, aducând cu ele întreaga zestre culturală făurită în decursul timpului, lucru deloc de neglijat.

Incursiunea și interesul pentru trecutul presei românești mureșene continuă și constituie în același timp o preocupare

a istoricului literar Melinte Șerban, urmată de bibliografia monografică „**Publicații periodice mureșene 1795-1972**”, alcătuită de Dimitrie Poptămaș și Mózes Iúlia și de istoricul Vasile Netea, mentor și diriguitor al acesteia.

Dorin Borda, bibliotecar format la o școală de specialitate, cu stagiu de activitate în instituția cărții mureșene - Biblioteca Județeană Mureș - absolventul Facultății de Ziaristică din București, iar apoi gazetar la cotidienele târgumureșene „Steaua roșie” și „Cuvântul liber”, își fructifică acum o cercetare îndrăgită încă din anii de la Bibliotecă, având la dispoziție un fond de periodice mureșene nerestricționat la Târgu-Mureș, pe care l-a cunoscut și studiat, a continuat cercetarea, documentarea în Biblioteca Academiei Române. Din aceste preocupări s-a născut ideea unei istorii unitare după ani și ani, o privire retrospectivă încheată, scrisă cu experiența și pricepera jurnalistului.

Lucrarea domnului Dorin Borda este structurată în șapte capitole: Considerații privind apariția și dezvoltarea presei românești mureșene; Presa social-politică; Publicații social-culturale; Presa literară; Publicații școlare și pedagogice; Publicații cu conținut divers, cu cel de suflet, din respect pentru omul care i-a îndrumat pașii în interesul pentru temă, nimeni altul decât Vasile Netea, capitolul numit Ziare și reviste în „Memoriile” cărturarului dedean.

De mare preț sunt indicii de orientare în lucrare (de nume, alfabetic, cronologic și pe localități).

„**Presa românească mureșeană (1910-1940)**” reprezintă o lucrare de mare interes pentru cercetători și pentru informarea doritorilor de cunoaștere a domeniului într-un spațiu delimitat administrativ, dovedește interesul cititorilor români pentru cultură, cunoștințe și informare, care în decursul a numai două decenii, în pofida unui trecut vitregit de istorie, și-au recuperat drepturile și libertățile așa cum au evoluat ele în toate provinciile românești.

DIMITRIE POPTĂMAȘ